

УДК – 327 (477 + 479.24)

**Масмедіа Угорщини про проблеми в українсько-
угорських відносинах, пов'язані із законом про освіту**

SUMMARY

Dmytro Tkach, Doctor of Political Sciences, Professor, “KROK”
University (Kyiv, Ukraine), Vice-Rector for International Affairs

**The Mass Media of Hungary about the Problems in Ukrainian-Hungarian
Relations regarding the Law on Education.**

The article analyzes the problems that arose in Ukrainian - Hungarian relations after the adoption of the Laws on Education by Verkhovna Rada of Ukraine in 2017 and 2019.

It is noted that the protection of the rights of Hungarian national minorities living abroad corresponds to the national interests of the country and has not changed during thirty years. Among the complex of problems related to the protection of the rights of Hungarians abroad, Budapest gives great attention to education on the native language.

Verkhovna Rada of Ukraine in violation of the international obligations of the state and Law of Ukraine on International Treaties of Ukraine adopted the Law "On Education" on 5 September 2017. Article 7 of this document restricts the right of the Hungarian minority to education on their mother tongue starting from the 5th grade.

It was this provision of the law that provoked fierce criticism from official Budapest. Hungarian government officials and politicians evaluated the introductions of Ukrainian government as an attempt to assimilate the Hungarian national minority.

In turn, the Minister of Foreign Affairs and Trade of Hungary P. Siyarto stated that his country would block all steps towards Ukraine's European integration and Kyiv's aspirations for NATO membership.

Immediately after the adoption of the law, the Hungarian media launched a powerful campaign of criticism of Article 7 of the Law "On Education". In just one month, 136 articles on this topic were published. Next, an attempt is made to analyze the coverage of the Hungarian media about the problem of aggravation of bilateral relations between Ukraine and Hungary.

It is emphasized that on 29 June 2020 Deputy Foreign Minister V. Bodnar stated that a meeting between the President of Ukraine V. Zelensky and the Prime Minister of Hungary V. Orban is planned in the end of July. It is expected that the issues of Ukrainian-Hungarian relations regarding education laws will be discussed during the meeting. Further relations between the two countries will depend on these negotiations. Will they return to the path of good neighborhood and mutual respect, or will they follow the path of confrontation again?

Key words: problems that arose in Ukrainian-Hungarian relations, Laws on Education of Ukraine of 2017 and 2019, protection of the rights of Hungarian national minorities living abroad, analysis of the criticism campaign of Article 7 of the Law "On Education" in the Hungarian media

Починаючи з 1990 року, всі уряди Угорщини у зовнішньополітичній діяльності визначали такі пріоритети: інтеграція до європейських та євроатлантичних структур, розвиток добрих відносин із сусідніми державами та захист прав національних меншин, що проживають за кордоном [1, с.376].

Останній напрям зовнішньої політики пов'язаний з так званим «посттріанонським синдромом», який уже протягом століття присутній у суспільному житті Угорщини. Мова йде про підписаний 4 червня 1920 року Тріанонський мирний договір між Угорщиною, з одного боку, та союзними державами Антанти, з іншого.

Договором передбачалися умови, за якими Угорщина втратила 2/3 своєї території з населенням до трьох мільйонів громадян [2]. Її територіальні втрати були найбільшими порівняно з іншими переможеними країнами Четверного союзу. Ця угода була, певною мірою, помстою угорцям за

наслідування прикладу російських більшовиків і створення Угорської радянської республіки.

Колишньому прем'єр-міністрові Угорщини Йозефу Анталу (1990 – 1993) належать слова: «Біль Тріанона стукає в серці кожного угорця» [1, с. 399].

Ця проблема і сьогодні є досить чутливою для угорського суспільства, угорського політикуму, тому серед населення досить поширені настрої образи за втрачені території та своїх співвітчизників, котрі не за своєю волею стали громадянами сусідніх держав. Ситуація, яка склалася у цій царині, породила за сто років її існування надзвичайно складний комплекс морально-психологічних, етнокультурних, соціально-економічних, а, отже, й суспільно-політичних проблем.

Тому цю проблему активно використовують у своїй риториці провідні угорські партії. І не дивно, що парламентська коаліція «ФІДЕС – Угорський громадянський союз – Християнська демократична народна партія» досить активно провадить цю політику.

Захист прав угорських національних меншин, що проживають за кордоном, відповідає національним інтересам країни і не міняється протягом тридцяти років. Ще раз підкреслюємо, що, незважаючи на зміну урядових коаліцій у Державних зборах, усі без винятку політичні сили, які були при владі, підтримували саме цей напрям. Серед комплексу проблем, пов'язаних із захистом прав угорців закордоном, Будапешт великого значення надає освіті рідною мовою.

У грудні 1991 року прем'єр-міністр Угорщини Йозеф Антал і Президент України Леонід Кравчук підписали у Києві Договір про основи добросусідства та співробітництва між Угорською Республікою та Україною. Це був фундаментальний документ, що визначив найважливіші зобов'язання обох сторін: відсутність територіальних претензій між двома країнами і гарантії захисту прав меншин [3]. У ньому зафіксовано, що Договірні Сторони вживатимуть односторонніх та спільних заходів для сприяння

виконанню цих зобов'язань відповідно до підписаного 31 травня 1991 року документа – «Декларації про принципи співробітництва Української РСР і Угорської Республіки по забезпеченню прав національних меншостей» та Протоколу до неї [4,5].

Однак Верховна Рада України на порушення міжнародних зобов'язань держави та Закону України «Про міжнародні договори України», у п. 2 ст. 19 якого говориться про те, що коли міжнародним договором України, який набрав чинності в установленому порядку, встановлено інші правила, ніж ті, що передбачені у відповідному акті законодавства України, то застосовуються правила міжнародного договору [6], приймає 5 вересня 2017 року Закон України «Про освіту». Стаття 7 цього документа говорить про те, що особам, які належать до національних меншин України, гарантується право на навчання в комунальних закладах освіти для здобуття дошкільної та початкової освіти, поряд із державною мовою, мовою відповідної національної меншини. Це право реалізується шляхом створення відповідно до законодавства окремих класів (груп) з навчанням мовою відповідної національної меншини поряд із державною мовою і не поширюється на класи (групи) з навчанням українською мовою [7].

Саме це положення закону викликало шалену критику з боку офіційного Будапешта. Угорські урядовці та політики оцінили ці нововведення української влади як спробу асиміляції угорської національної меншини, позбавлення прав вільно володіти рідною мовою. Зі свого боку, міністр закордонних справ і зовнішньої торгівлі Угорщини П. Сійярто заявив, що його країна блокуватиме всі кроки в напрямку євроінтеграції України в рамках програми «Східного партнерства» та прагнення Києва до членства в НАТО [8]. Подальші кроки угорських високопосадовців стосовно України показали, що ці слова не були порожніми погрозами.

Відразу після прийняття закону в угорських ЗМІ розвернулася потужна компанія критики саме статті 7 цього документа – тільки протягом місяця було надруковано 136 статей на цю тему.

Спробуємо проаналізувати, як же угорські масмедіа висвітлювали проблеми загострення двосторонніх стосунків між Україною та Угорщиною через прийняття цього закону, для чого скористаємося матеріалами угорського порталу «Медіаомбудсман».

Дослідження проводилися на основі вивчення публікацій у ЗМІ з 06.09.2017 до 29.09.2017. Аналізувалися наступні видання: 24.hu, 444.hu, 888.hu, alfahir.hu, hvg.hu, index.hu, mno.hu, origo.hu, zoom.hu. Кількість статей на кожному порталі була такою: 24.hu – 11, 444.hu – 12, 888.hu – 18, alfahir.hu – 16, hvg.hu – 14, index.hu – 11, mno.hu – 30, origo.hu – 12, zoom.hu – 12.

Такий інтерес в Угорщині пов'язаний із тим, що драматургія цієї теми, на думку угорської сторони, проста: українські націоналісти прагнуть позбавити угорців Закарпаття права вчитися рідною мовою, що викликало несприйняття і навіть гнів угорської громадськості. Причому у своїх різких оцінках були єдині як ліві, так і праві партії. У критичних матеріалах на цю тему ніхто з авторів не згадав, чому саме після 2014 року українці прийшли до гасла «не існує нації без мови», що саме російська агресія спонукала їх до рішучих дій, спрямованих на захист української мови. Більшість публікацій на цю тему носили інформаційний характер і не відрізнялися глибоким аналізом. Аналіз був зроблений лише на [Átlátsz.hu](http://Atlatz.hu) та на hvg.hu.

Публікації щодо закону з'явилися в угорських ЗМІ з 6 вересня 2017 року, але на той час було незрозуміло, який текст був остаточно прийнятий ВР України. 7 вересня 2017 року медіапортали повідомляли про одностайне засудження угорськими політичними партіям українського закону. Більшість угорських інформаційних джерел повідомили про заяву міністра закордонних справ і зовнішньої торгівлі Угорщині Петера Сіярто у Таллінні про те, що Україна нанесла удар Угорщині в спину (444.hu, 888.hu, hvg, index.hu, mno.hu, origo.hu). Того ж дня масмедіа повідомили, що парламенти Румунії, Болгарії та кримські татари попросили Президента Порошенка накладати вето на закон. 10 вересня 2017 року на alfahir.hu була оприлюднена

заява партії Йобб'ік, яка закликала всі опозиційні сили (444.hu, hvg.hu, mno.hu) приєднатися до протестів проти дій української влади, що були організовані Загальним рухом країни (444.hu, 888.hu, hvg.hu, origo.hu, Zoom). До цієї акції ЗРК також запросив Fidesz, але прес-служба партії на це відповіла: «...ми не беремо участі у театрі ляльок Сороса» (hvg.hu).

10 вересня 2016 року Петер Сіярто заявляє, що Угорщина не підтримає жодного важливого для України рішення на будь-якому міжнародному форумі. Наступного дня він наказав послу Угорщини в Україні І. Ідярто відвідати МЗС країни та заявити, що Будапешт вважає статтю 7 Закону України «Про освіту» «соромом і ганьбою» (888.hu, hvg.hu, mno.hu, zoom.hu).

11 вересня 2017 року Міністр закордонних справ України Павло Клімкін (про це повідомили 24.hu, mno.hu, Zoom) заявив, що Україна обіцяє поважати мовні права національних меншин. Того ж дня 444.hu, Alfahír, mno.hu, hvg.hu, origo.hu, говорять, що всі п'ять угорських парламентських партій вважають Закон України «Про освіту» неприйнятним.

11 вересня 2017 року Петер Сіярто звертається до діючого президента, Генерального секретаря та Верховного комісара ОБСЄ у справах національних меншин, Верховного комісара ООН із прав людини, Генерального секретаря Ради Європи та Комісара ЄС із питань політики сусідства з проханням вплинути на Україну у питаннях освіти національних меншин (mno.hu).

У наступні два тижні в угорських новинах ця тема практично не піднімалася. Причина цього була в тім, що угорські ЗМІ не володіли повною інформацією про ситуацію в Україні і розраховували на те, що Порошенко через протести в сусідніх країнах не підпише закон. Саме тоді стало очевидним протиріччя між українською та угорською (і, певною мірою, румунською та болгарською) позиціями.

Для українців головним аргументом введення сьомого пункту закону було те, що це направлено, передусім, проти російської мови. В угорських

масмедіа висловлювалась думка про те, що угорцям та іншим національним меншинам країн ЄС буде дозволено продовжувати навчання рідною мовою.

Під час свого виступу на Генеральній асамблеї ООН 20 вересня 2017 року Президент України Петро Порошенко заявив, що діти, які належать до національних меншин, повинні «вільно» говорити українською мовою після завершення початкової та середньої школи.

22 вересня 2017 року Андрій Парубій, голова Верховної Ради України, підписав закон (444.hu, 888.hu, alfahir.hu, mno.hu).

22 вересня 2017 року всі новинні портали повідомляли про те, що Порошенко підписав Закон «Про освіту» (24.hu, 444.hu, 888 hu, Alfahír, hvg.hu, Index , mno.hu. origo.hu, масштабування). 26 вересня 2017 року всі ЗМІ також повідомили про відповідь Петера Сіярто: «Угорщина в Європейському Союзі заблокує і накладе вето на будь-які кроки, які могли б представляти подальший прогрес України в процесі євроінтеграції у рамках програми «Східне партнерство».

Mno.hu пише найбільш детально про реакцію в Україні на цю заяву, а саме публікації під заголовками: «Не бійтеся угорської загрози», «Холодна війна Орбана». Після МТІ речник Кремля Дмитро Песков також оприлюднив свою заяву, в якій засудив дії української влади (24hu, a 888.hu, Alfahír та origo.hu)

28 вересня 2017 року Alfahír, Index пишуть про негативну реакцію угорської національної меншини Закарпаття на закон про освіту.

Заголовок новин, що стосуються закону про освіту, можна розділити на три типи. Перший – це пряме інформування (наприклад: «Угорські організації на Закарпатті протестують проти поправок проти меншості до Закону України «Про освіту», 444.hu). Другий – віддзеркалює угорську урядову позицію (Петер Сіярто: «Україна вдарила Угорщину в спину», 444.hu) та третій – пропагандистські спотворення («Український парламент проголосував: освіта угорською мовою на Закарпатті заборонена», Alfahír, «Президент України підписав закон про освіту, який викликав велике

обурення в світі», hvg.hu). Насправді Закон України «Про освіту» викликав обурення лише у чотирьох країнах: Угорщині, Молдові, Румунії, Росії. В даному випадку МТІ вважає за необхідне показати реакцію в Угорщині за таку, яку розділяє та підтримує увесь світ.

У подальшому темі освіти угорською мовою в Закарпатті ЗМІ Угорщини надавали постійної уваги. Щоправда, ці матеріали публікувалися не так часто, як це було після прийняття закону, але тональність цих матеріалів у більшості випадків зберігалася. Приведемо тільки декілька прикладів. У липні 2018 року Андраш Ковач друкує на сторінках інтернет-порталу origo.hu статтю: «Закон про освіту: коли Президент України виконає свою обіцянку?» [9].

Автор наголошує на тому, що Президент України Петро Порошенко підписав підсумкову декларацію на самміті Україна – ЄС про те, що Закон України «Про освіту» повинен гарантувати права осіб, які належать до національних меншин, відповідно до міжнародних зобов'язань України.

З ухваленням нового закону про освіту добрі стосунки з Угорщиною закінчилися, хоча Будапешт був палким прихильником інтеграції України до ЄС та НАТО. Угорці підтримали угоду про відмову від віз між ЄС та Україною, одними з перших ратифікували Угоду про асоціацію Україна – ЄС.

Прийнятий закон також суперечить європейським цінностям, міжнародним зобов'язанням України, Угоді про асоціацію між Україною та ЄС, Плану підготовки України до НАТО та двостороннім угодам. Перелічені угоди стверджують, що попередньо набуті права меншин не можуть бути відібрані. Однак Україна робить це саме так.

Нову хвилю обурення угорської влади, наукової спільноти та загалом суспільства викликав прийнятий 16 січня 2020 року Верховною Радою України Закон **України** «Про повну загальну середню освіту».

4 лютого 2020 року Угорська академія наук прийняла постанову про проєкт закону про мову в Україні, про що було повідомлено в МТІ [10].

У цьому документі говориться про те, що з часу заснування Угорської академії наук вона відповідає за вільне використання угорської мови, а також за захист культурної та національної самобутності як в Угорщині, так і поза її межами.

Академія стурбована тим, що проєкт закону суворо обмежує право угорської меншини, яка проживає в Україні, вивчати угорську мову. Якщо він набуде чинності, закон перешкоджатиме конструктивній інтеграції угорськомовного населення до українського суспільства.

Право на навчання рідною мовою є правом для культурної спільноти: від дошкільної до університетської освіти, від дитини до молоді. Постійне навчання мовою меншин у мультикультурному світі є і гарантією виживання меншинних спільнот, і запорукою гармонійного розвитку особистості в цьому мовному та культурно складному світі.

5 лютого 2020 на сайті valaszonline.hu 2020.02.05 з'явилася стаття Барна Борбаша: «В Україні реально нове безправ'я: 10 пунктів щодо закону, який задушує угорську освіту» [11]. У цій публікації мова йшла про Закон України «Про повну загальну середню освіту», прийнятий Верховною Радою 16.01.2020.

Угорський журналіст «Valaszonline» звернувся до професора Іштвана Черничко, який очолює Дослідницький центр лінгвістики імені Антала Ходінки в Берегові, з проханням дати експертну оцінку з цього питання.

У цьому документі, підкреслив науковець, як і в статті 7 Закону України «Про освіту» 2017 року, говориться про те, що представники національних меншин з країн ЄС, а це угорці, румуни, поляки, болгари – учні початкових школах, тобто 1 – 4 клас, навчаються рідною мовою, а вже з 5-го класу з кожним роком кількість годин, які викладатимуться державною мовою, стане збільшуватися.

Далі угорський вчений розмірковує про те, що Угорщина добилася від української влади перенесення термінів впровадження закону з 2023 року, а

також про те, що в угорських школах не створені умови для вивчення української мови та літератури.

Загалом у статті в черговий раз наголошувалося на тому, що Україна прийнятим законом знову порушує свої міжнародні зобов'язання, які випливають з Європейської хартії регіональних мов або мов меншин, ратифікованою ВР країни 2003 року.

4 лютого 2020 року на інтернет-порталі index.hu була надрукована стаття: «Що буде з вами, угорці Закарпаття?» [12]. У ній говориться про те, що в Україні прийнято новий закон про освіту і майже всі в Угорщині переживають за угорців, які тут проживають. Цим документом створено нові проблеми для угорців Закарпаття в отриманні середньої освіти рідною мовою.

У публікації наголошувалося, що Міністерство закордонних справ Угорщини висловило протест на всіх міжнародних форумах щодо закону про освіту 2017 року та закону про повну загальну середню освіту, прийнятого Верховною Радою 16.01.2020. Водночас дипломатичне відомство Угорщини сподівалося, що обраний у квітні 2019 року новий Президент України Володимир Зеленський скасує дію цих законів, але ці надії не були виправдані. Натомість Угорщина з того часу блокує вступ країни Східної Європи до НАТО.

У статті «Київ прийняв поправку до закону про освіту», яка була надрукована в газеті «Мадяр Хірлоп» 16 січня 2020 року, також аналізується закон про середню освіту [13]. Потрібно відзначити, що це одна з небагатьох публікацій, у якій інформація подана спокійним, неупередженим тоном.

У вищезгаданому матеріалі сказано, що у грудні 2017 року Венеціанська комісія Європейської Ради запропонувала Києву низку рекомендацій, спрямованих на те, аби збалансувати закон про освіту з відповідними міжнародними документами, які стосуються захисту прав нацменшин. Це торкалося перенесення виконання закону на 2023 рік, який

було ухвалено 14 лютого 2018 року. Прийнявши нещодавно закон про середню освіту, Київ стверджує, що виконав усі рекомендації Венеціанської комісії.

Згідно з пресрелізом міністерства освіти мовна стаття закону була розроблена після консультацій з представниками національних меншин з урахуванням рекомендацій Венеціанської комісії Ради Європи.

Закон поділяє меншини, які проживають в Україні, на три групи та визначає мову освіти, яка вважається для них відповідною. Згаданий закон дає право приватним школам самим обирати мову навчання, одночасно забезпечуючи вивчення української мови.

У статті детально інформується про позицію віце-прем'єр-міністра України з питань європейської інтеграції Дмитра Кулеби щодо прийняття нового закону. Особливий наголос робиться на його словах, що цей закон допоможе поліпшити відносини між Україною та Угорщиною.

29 червня цього року заступник міністра закордонних справ В. Боднар повідомив, що наприкінці липня можуть зустрітися Президент України В. Зеленський та Прем'єр-міністр Угорщини В. Орбан [14]. Безумовно, що під час цієї зустрічі будуть обговорені проблеми в українсько-угорських відносинах, пов'язані із законами про освіту. Від цих переговорів залежить те, як надалі розвиватимуться стосунки між двома країнами: повернуться вони до руслу добросусідства та взаємоповаги – чи знову підуть по шляху конфронтації.

Список використаних джерел:

1.Ткач Д. Сучасна Угорщина в контексті суспільних трансформацій: Монографія. – К.: МАУП, 2004.– 480 с.

2. Капітоненко М. Що відбувається у відносинах України та Угорщини? https://ukr.lb.ua/blog/kapitonenko_nikolay/410702_shcho2_vidbuvaietsya_vidnos_inah_ukraini.html

3. Договір був укладений 6 грудня 1991 р. і набув чинності 16 червня 1993 р. Ратифіковано Постановою ВРУ N 2527-XII ([2527-12](#)) від 01.07.92 // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, N 37, ст. 552.

4. Декларація про принципи співробітництва Української РСР і Угорської Республіки по забезпеченню прав національних меншостей // Зібрання чинних міжнародних договорів України. Том 1 1990 – 1991 рр. К., – 2001. 169 с. – та Протоколом до неї

5. Протокол до Декларації про принципи співробітництва Української РСР і Угорської Республіки по забезпеченню прав національних меншостей.// Зібрання чинних міжнародних договорів України. Том 1, 1990 – 1991 рр., Київ – 2001. 173 с.

6. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2014, N 34, ст.1166

7. Закон України Про освіту (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2017, № 38 – 39, ст. 380).

8. Д.Ткач. Українсько-угорські відносини: нові виклики та загрози. «Зовнішні справи», № 1, 2018. С. 19 – 21.

9. Закон про освіту: коли Президент України виконає свою обіцянку?/
<https://www.origo.hu/nagyvilag/20180710-ukrajna-nato-csucs-magyarsag-helyzete-karpatalja.html>

10. Постанова МТА про проєкт закону про мову в Україні
https://mta.hu/mta_hirei/a-magyar-tudomanyos-akademia-allasfoglalasa-az-ukrajnai-nyelvtorvenytervezetrol-110314

11. «В Україні реально нове безправ'я: 10 пунктів щодо закону, що задушує угорську освіту».

<https://www.valaszonline.hu/2020/02/05/ukrajna-oktatasi-torveny-nyelvtorveny-karpatalja-szabalyozas/>

12. «Що буде з вами, угорці Закарпаття?»
https://index.hu/kulfold/2020/02/04/mta_ukrajna_oktatasi_torveny_nyelvtorveny_allasfoglalas/

13. Київ прийняв поправку до закону про освіту
<https://www.magyarhirlap.hu/kulfold/20200116-kijev-elfogadta-az-oktatasi-torveny-modositasat>

14. Встреча Орбана и Зеленского может состояться в конце июля –
замглавы МИД Боднар. <https://interfax.com.ua/news/political/671713.html>

Дмитро Ткач,
доктор політичних наук, професор,
Університет «КРОК» (Київ),
проректор з міжнародних зв'язків